

Psalmenvespers Martinikerk, Groningen (Nieuwe Cyclus 2017)

PSALM 1: Het CURRICULUM VITAE

Mocht u de reflecties willen nalezen, met ook extra achtergrondinformatie, schroomt u dan niet om ze per e-mail bij mij aan te vragen; ik stuur ze graag toe. Aansluitend aan de reflecties zingen wij uit Gezang 908 uit het NLB.

Vandaag zijn we begonnen met Psalm 1, en een nieuwe reis begonnen dóór de Psalmen, een reis mét de Psalmen. Deze reis zal 15 jaar duren, 10 Psalmen per jaar, op elke 2e zondag van de maand, met uitzondering van de zomermaanden juli en augustus. Op deze wijze doen wij 15 jaar over de 150 Psalmen (15 x 10 = 150). Het kan ook korter, zoals in Engelse kathedralen, waar men het Psalmenboek in 3 jaar op de zondagen leest, 50 Psalmen per jaar. Of ook maandelijks, zoals in de kloosters, waar men in de ochtend en in de avond de zogenaamde “Psalmen van de ochtend”, en de “Psalmen van de avond” zingt. Binnenkort klinken deze Psalmen weer dagelijks vlakbij onze Stad, als het nieuwe klooster van de Cisterciënzer monniken op Schiermonnikoog is gebouwd; de monniken keren terug naar Schier-monnik-oog.¹ Afgelopen maand presenteerden ze hun plannen, en in de komende tijd verrijst daar in de duinen een nieuw klooster. Er gaat niets boven Groningen, maar wat er dan boven Groningen klinkt zijn de dagelijkse Psalmen. Weliswaar op een Fries eiland, maar laten we ruimdenkend zijn. We lezen de Psalmen uiteraard ook in gemeenschap met de synagoge, waar dezelfde Psalmen ook in allerlei diensten gebruikt worden.

Maar in welk tempo wij de Psalmen ook zingen en overdenken, dat doet er niet toe. De Psalmen zijn eindeloos; ze behoren tot de oudste wereldliteratuur, en geven inzicht in de diepten van het mens-zijn, van verdriet, verlangen, vreugde en vrede. Ondanks dat zij duizenden jaren oud zijn, of misschien juist wel *omdat* zij duizenden jaren oud zijn, geven zij inzicht in onszelf.

Psalm 1 is het begin van het Psalmenboek. Alle 150 Psalmen hebben een eigen geschiedenis; ze zijn door verschillende mensen of groepen geschreven, al eerder verzameld in deelverzamelingen, in afzonderlijke delen, en elk deel loopt uit op eenzelfde lofprijzing: “Geprezen zij YHWH (IK-BEN-DIE-IK-BEN), de God van Israël, van eeuwigheid tot eeuwigheid. Amen, amen” (41:14).² Uiteindelijk zijn al deze Psalmen bijeengebracht in wat wij het hele Boek der Psalmen noemen.

Psalm 1 lijkt bewust aan het begin geplaatst. En het hele boek loopt uit op de vreugdezang van Psalm 150, zo zeggen wij, met de echo van Psalm 150 zoals afgelopen maand gezongen door het Martiniekerkkoor nog in onze oren. De verzameling van de Psalmen toont een opbouw, en Psalm 1 is het vertrekpunt. Het begint met een belofte van geluk: “Gelukkig de mens die niet meegaat met wie kwaad doen ...”, zo klinkt het begin van deze Psalm, en daarmee het begin van het Psalmenboek. De zoektocht naar geluk is nog immer ook onze drijfveer. Paul Witteman heeft net zijn nieuwe televisieprogramma “Witteman Ontdekt” uitgezonden, waarin hij op zoek ging naar geluk. En kort daarvoor schreef Twan Huys, de presentator van Nieuwsuur en College Tour, een boek “Over geluk” (2013). Het bijzondere van geluk is echter, dat je het niet kunt nastreven, zegt de Joodse psychiater Viktor Frankl. Geluk is een neven-verschijnsel van een zinvol leven, zegt Frankl; geluk is een bij-product van een leven dat een doel heeft. Frankl was hoogleraar neurologie en psychiatrie aan de universiteit van Wenen en overleefde Auschwitz en Dachau. Geluk, zo schrijft hij, is het gevolg van een leven dat zichzelf overstijgt; als geluk echter een doel in zichzelf wordt, blijft het ongrijpbaar. Alleen als je jezelf overstijgt, vind je geluk, aldus Frankl.

Als je gelukkig WILT zijn, spat de geluksdroom uit elkaar. En het is in de godsdienst, en in de dienst aan de ander, dat volgens Frankl de mens zichzelf overstijgt, en gelukkig wordt, zo schrijft hij in zijn boek met de prachtige titel “De onbewuste God”.³ Dat is wat Psalm 1 ons belooft: Geluk, niet als een doel in zichzelf, maar geluk dat gerealiseerd wordt als gevolg van een morele keus, als gevolg van een zelf-overstijging ten goede: “Gelukkig de mens die niet meegaat met wie kwaad doen ...”.⁴

Psalm 1 koppelt deze gedachte dat het geluk zich realiseert als product van een moreel, ethisch leven, aan het beeld van het “curriculum vitae”, de levensloop, hoe wij door het leven gaan. Wij kennen het beeld van het “curriculum vitae” nog in een hele beperkte zin; niet in een morele zin, maar in de zin van een overzicht van onze opleiding, werkervaring en hobby’s. We sturen het mee bij een sollicitatie voor een baan, en we proberen ons “cv” zo gunstig mogelijk af te stemmen op de arbeidsmarkt, en die opleidingen te volgen en die werkervaring op te doen die ons in de maatschappij verder helpen. We worden allemaal specialist. En ik weet nog dat ik zelf jaren geleden ineens oog en oog stond met de poster van Loesje die in het programmaboekje staat afgedrukt—een poster met een diepe gedachte waarin je je kunt spiegelen: “EENZAAM AAN DE TOP ... en dan ontdek je dat je op de verkeerde berg zit”. Ik vind het een meesterlijke duiding van ons professionele leven. We streven naar de top, een aantal van ons komt aan de top, om daar te ontdekken dat het eenzaam is, en soms zelfs dat je op de verkeerde berg zit; en je kunt niet verder, vanaf de top zie je in de verte tal van andere toppen, maar tijd om de berg af te gaan heb je niet meer, en zeker geen tijd meer om nog een andere berg te beklimmen ... Het roept de vraag op van Frankl, waarom we de toppen willen beklimmen; jagen we geluk na, om aan het einde van de top te ontdekken dat het geluk ons ontglipt ... En dat terwijl we, zoals een van mijn zoontjes mij onlangs uitlegde, de hoofdprijs al ontvangen hebben, namelijk het leven zelf ... We hoeven geen “curriculum vitae” te lopen, we hoeven geen “curriculum vitae” te rennen, alsof we wat van het leven moeten te maken; een ieder van ons heeft de hoofdprijs al gekregen, de ‘vita’ zelf, het leven zelf.

Het inzicht van Psalm 1 in het menselijke geluk is dat het leven zich ontvouwt op twee mogelijke wegen: 1) “de brede weg”, de weg van de minste weerstand, waar we geheel doen wat we zelf op dit moment willen; en 2) “de smalle weg”, waar wij ons best voor moeten doen, en waarvoor morele aanwijzingen bestaan. In ons dagelijks leven merken we hoe nuttig verkeersaanwijzingen zijn; verkeersborden wijzen ons op doodlopende wegen, en doorgaande wegen. En dat geldt ook voor onze geestelijke gezondheid en welzijn. Ook daar zijn er doodlopende wegen en doorgaande wegen.

Uiteraard kun je deze gedachten van de twee wegen ook simplificeren en mensen bang maken door in zwart-wit tegenstellingen een karikatuur van deze wegen te maken. Zoiets gebeurt, denk ik, in de hele bekende afbeelding uit de 19^e eeuw van de brede en de smalle weg. Deze plaat, ook afgebeeld in het programmaboekje, is bijna een karikatuur van het leven. Mensen op de brede weg zijn vrolijke mensen, mensen op de smalle weg zijn verdrietige mensen; er zijn geen dwarsverbindingen, mensen gaan onherroepelijk ieder hun eigen weg, er zijn geen mensen die terugkeren, er zijn geen mensen die oversteken; en dat alles speelt zich af onder het koude licht van het alziende Goddelijk oog. Wat mist is dat de smalle, morele weg, de verrijkende weg is, de weg van het diepe inzicht, de weg van de diepere vreugde, de weg van de zelfoverstijging, de weg van geluk.

Maar het waarheidsmoment dat in deze oubollige 19^e-eeuwse afbeelding schuilt, is wel dat het leven dat je leidt ertoe doet. Dat morele keuzes het leven veranderen, dat het morele leven heroïsch is, en niet de weg van de minste weerstand, en niet de weg van onnadenkendheid en geleidelijkheid. We zien het motief van de twee wegen dan ook rijkelijk aanwezig in de geschiedenis. De Grieken kenden de voorstelling al van de twee wegen, zoals we zien op de afbeelding van de Griekse γ , de letter die getekend werd met een brede poot en een smalle poot. En de Franse humanist Tory tekent de brede weg als een weg die streeft naar overdadigheid, een weg die eindigt in het alles consumerende vuur, dat alles verteert, terwijl de voetganger op de smalle weg belaagd wordt leeuwen, beren en wolven, maar vooruit kan zien naar een vredige toekomst. En deze Griekse γ was dan ook het geliefde symbool in Nederland op de gevels van de gYmnasia, waar leerlingen worden aangespoord om de weg van het goede te gaan.⁵ En over de held Herakles vertelden de Grieken eenzelfde verhaal;⁶ een verhaal dat in tal van Europese musea is afgebeeld, zoals u in het boekje kunt zien.⁷ De jonge man Herakles geraakt in zijn jeugdige leven op een tweesprong, waar hij twee vrouwenfiguren treft, Deugd en Ondeugd, Deugd en Slechtheid; de één wijst hem op het pad van het goede, de ander op het pad van het kwade. En interessant is, hoe de Ondeugd haar pad aanprijst en hem de kortst mogelijke, prettigste en gemakkelijkste route belooft naar geluk. Als Herakles haar vraagt naar haar naam zegt ze, “Mijn vrienden noemen me geluk, maar degenen die tegen me zijn, noemen me Ondeugd, Slechtheid en Corruptie.” Het interessante is inderdaad dat het Kwade zichzelf nooit het Kwade zal noemen, maar een positieve versluiering biedt en komt met haar “alternatieve feiten” en nepnieuws. Wat we dus zien is dat het joods-christelijke en Grieks-filosofische denken ons herinneren aan het bestaan van twee wegen; Jeruzalem en het beste van Athene wijzen ons erop dat werkelijk geluk ligt in een moreel leven ...⁸ Het leven is niet één groot netwerk van fly-overs en rotondes waarbij het niet uitmaakt welke kant we doelloos uitgaan.

Hierover gaat Psalm 1, als opening van het boek van de Psalmen. Wie de weg van de Psalmen wil gaan, zo zegt de Psalmist, gaan voor duurzaam geluk; zij zijn diep geworteld, en waaien niet mee met elke wind, met elke tijdgeest die door de bomen waait, in tegenstelling tot het kaf, het gebrek aan moreel gewicht van de onrechtvaardige, die zo wordt weggeblazen als het gaat stormen. Degenen die de weg van de Psalmen gaan zijn geen heilige boontjes, maar ze hebben wel het lef kritisch naar zichzelf te kijken in het licht van de Psalmen, zichzelf te reflecteren in de spiegel van de Psalmen; de echte rechtvaardige is vooral en in de eerste plaats zijn eigen criticus, zoals de onrechtvaardige meestal vooral zijn eigen verdediger is.⁹

En zo proberen we het curriculum van het Psalmenboek te gaan, en de diepe tonen van ons menszijn, onze hoop, ons verlangen, en de ons beloofde vrede te beluisteren. Als spiegel, als bemoediging, en daarmee ook de weg te gaan van wie als Israël's zoon bij uitstek beschouwd kan worden: Jezus, die zijn eigen weg in het licht van de Psalmen duidde; die niet de weg van de *minste* weerstand voor zichzelf koos, maar de weg van de *meeste* weerstand, een doodlopende weg – zoals de kunstenaar Peter Janssen treffend uitbeeldt, zoals u kunt zien in het programmaboekje: op een verkeersbord van een doodlopende weg heeft Janssen de gekruisigde getekend, met als opschrift “Deze weg loopt dood”. In alle dubbelzinnigheid. Er gaat een kruis door de doodlopende weg. De weg van degene die bij uitstek zijn eigen leven oversteeg, loopt niet dood, maar blijkt de sleutel tot de poort van vrede en geluk; licht dat over ons leven valt. – AMEN.

==

...

II. Gesproken gebeden

- HEER ONZE GOD, wij danken u voor de getijden; de delen van de dag, de delen van de week, die door uw maatslag bepaald worden; de getijden waarin wij, zoals de zeeën aangetrokken door de maan, ons aangetrokken weten door u zachte roepstem; de getijden waardoor wij ontrukkt worden aan de de tomeloze tijd, de getijden waardoor wij bevrijd worden van de tijdgeest, van de waan van de dag.
- CHRISTUS, ONS WAARACHTIG LICHT, wij danken u dat gij een ogenschijnlijke doodlopende weg bent gegaan. Zoals de Zon opkomt in het Oosten en ondergaat en het Westen en de hele hemelboog doorschrijdt, zo danken wij U dat gij het hele curriculum van het menselijke leven bent gegaan, en dat gij uw licht hebt gebracht in onze duisternis (naar *Reflections on the Psalms*, gebed bij Psalm 19).
- WIJ BIDDEN U, geef ons dezelfde moed, dezelfde heroïek, dezelfde heldhaftigheid om keuzes te maken. En als wij verloren zijn, op onze wegen, als wij de weg zijn kwijtgeraakt op de rotondes van het leven, vindt u ons dan, en leidt ons op uw weg, de waarheid en het leven.
- WEES MET ONS, als wij onze levensweg alleen gaan; als wij partners en vrienden verloren hebben op de kruispunten van ons leven; geef ons moed, geef ons sterkte, geef ons uw vrede.
- IN DE WEEK NA HET EERSTE VERKIEZINGSDEBAT DAT ACHTER DEZE KERK IN HET PROVINCIEHUIS BEGONNEN IS bidden wij u voor de politieke leiders; dat zij de sfeer van eenheid, gezamenlijke verantwoordelijkheid en behoefte aan samenwerking mogen vasthouden en gestalte geven.
- HEER ONZE GOD, aan de avond van deze dag, loven en prijzen wij uw NAAM, u de Eeuwige en de Betrokkene, U die onze bron van leven bent. – AMEN.

==

---

¹ Zie www.kloosterschiermonnikoog.nl.

² Psalm 41:14 als slot van Psalmen 1-41; 72:18-19 als het slot van Psalmen 42-72; 89:53 als het slot van Psalmen 73-89; en 106:47-48 als het slot van Psalmen 90-106. Zie "Psalms, Book of" in *The Oxford Dictionary of the Jewish Religion*.

³ Viktor Frankl, *Man's Search for Ultimate Meaning* (2011; bewerking van *The Unconscious God* (1975; een vertaling van *Der unbewusste Gott* (1948): "pleasure—or, for that matter, happiness—is the side effect of living out the self-transcendence of existence. Once one has served a cause or is involved in loving another human being, happiness occurs by itself. The WILL to pleasure, however, contradicts the self-transcendent quality of human reality. And it also defeats itself. For pleasure and happiness are by-products. Happiness must ensue. It cannot be pursued. It is the very pursuit of happiness that thwarts happiness. The more one makes happiness an aim, the more he misses the aim" (pp. 89-90).

---

⁴ Aantekening van ds O.C. Kerksen (email d.d. 9 februari 2017): "Makarios (LXX) / Beatus / Blessed / Gelukkig / Welzalig / Welgelukzalig, als vertaling voor ASJEREE ... wij hebben er in ons Nederlandse taalveld geen "gelukkige" vertaling voor. Het blijft een beetje: blij blij, m'n hartje is altijd blij, ook al biedt de gekozen vertaling "gelukkig" prima uitgangspunt voor verkondiging in de actualiteit. (...) Het werkwoord ASJER betekent: schrijden, rechthoekig gaan, b.v. Spreuken 4: 14: -...BEWANDEL niet de weg van wie boosaardig zijn.- / 9:6: -...leef en BETREED de weg van het inzicht.- Het begin van de Psalm is dus "voortvarend" "voortgaand", DYNAMISCH, in zoveel bewoordingen, door "dag en nacht" zich te verdiepen, niet IN zichzelf tot een STATISCHE gelukstoestand, maar gericht op de weg BUITEN zichzelf, op de Thora. (Bekend citaat v. Schweitzer: De enigen onder jullie die werkelijk gelukkig willen zijn, zijn diegenen die gezocht en gevonden hebben hoe te DIENEN.) Parafraze wordt dan ongeveer: Ga voort jullie, die niet meegaat ... betreedt ... zit ... maar zijn VREUGDE (chefets) VINDT in de Thora van de HEER."

⁵ Zie

http://www.achterdegevelsvandelft.nl/huizen/Oude%20Delft%20169_files/gevelsteen.html, met als motto PER ANGUSTA AD AUGUSTA ("Door de engte naar de heerlijkheid", Oude Delft 169).

⁶ Zie Prodicus, "De Keuze van Heracles" bij Xenophon, *Herinneringen aan Socrates (Memorabilia)* 2.33.20-34.1.

⁷ Vgl. ook de schilderijen van de Oost-Duitse schilder Werner Tübke, "die in een anti-christelijke maatschappij als die van de DDR toch wel degelijk middels schilderijen zijn christelijke gevoelens liet zien in bij voorbeeld de 'brede en smalle weg', de kruisiging komt bij verscheidene van zijn werken voor" (Maurice Wielenga, Joure, email d.d. 11 februari 2017, met verwijzing naar de tentoonstelling over Werner Tübke in de Fundatie in Zwolle).

⁸ Het geeft het belang aan van morele keuzes, waar je het eigenlijk in een maximaal-individualistische samenleving niet meer over hebt. Democratie lijkt dan het regelen van de maximale individuele vrijheid. We lijken de vruchten te plukken van Freud en Nietzsche: we laten ons "Es" spreken en reguleren het niet langer met behulp van ons "Ich", maar de onderbuik-gevoelens regeren; we poneren onszelf boven alles, als de immorele Übermensch met zijn "wil tot macht", hoewel reeds Plato hiertegen waarschuwde (zie Plato's *Gorgias*). We dwingen af dat we ons narcistische ik in anderen zien spiegelen; de ander is niets anders dan een spiegel van onszelf.

⁹ Zie de slotzin van Luther's eerste verklaring van de Psalmen uit 1513: "Gleichwie der Gerechte zuerst sein eigener Ankläger ist, so ist der Gottlose zuerst sein eigener Verteidiger" (aangedragen door ds O.C. Kerksen, email d.d. 10 februari).